

Bethlen Miklós

ÖNÉLETÍRÁSA

Édes hazánkba érkezvén, az édesatyám mint látott légyen, az ítélni meg, aki elsősülött fiát annyi esztendő, annyi költség és búsulás után felnevelkedve és reménysége beteljesedésével látja; mert az én atyám énvelem contentus volt mindenképen. A fejedelem, urak, főrendek is mind jó szívvel mutatták magokat, hihető az atyám tekintetiért egy részről, és másról: új szita szegen függ.

Kiöltözém én a pántlikás köntösből magyar ruhába; elég botránykozásra voltam mind egyik, mind másik köntösben a dámáknak, de nekem ekkor csak a Márssal volt teli a fejem, nem Vénussal, csak a hadba siettem az atyámnak nem kicsiny kedvetlenségével, mert az atyám hontartani és minélhamarább megházasítani kívánt volna, de én mind csak azon únszoltam az atyámat, készítsen és bocsásson a hadba, Zrinyi Miklós, akkor leghíresebb vitéz magyar úr mellé.

Engem ez a nagy ember érdemem felett becsüllött, és a mennyire azt egynehány nap tapasztaltam, szeretett. A várban egy szegeletházban nekem tisztességes kárpitos házat külön, lovaimnak, szolgálóimnak a városban jó szállást és tisztességes bő prebendát rendele, minthogy olyan rendet tartott, hogy maga, felesége, két-három kedvesebb úrfi, vagy olyan kedvesebb első rendű szolgálója s papjával, nyolc személlyel benn a maga kis palotájában ett, lévén más nagy asztal uraiméknak a nagy palotán. Melyet az akkori időben nem is igen dicsérték, mint németes szokást, a magyarok benne, minthogy a magyar felesége holta után a német feleséggel kezdette volt, és csak akkor ett a nagy palotán, amikor sok úri fő- és vitézlő rend vendége érkezett. Nekem benn volt véle asztalom; ekkor kevesen ettünk benn: maga, felesége, egy kis asszonyka, Zichy Pál úrfi, Vitnyédi csak akkor érkezvén oda, Guzics Miklós udvari kapitánya, a páter és én. Nem sok tál, mint a német szokása, de ugyan szép úri asztal volt a belső; a nagy palotán hosszú, igen magyaros és bő, tisztességes asztal volt, minthogy nagy udvara is volt.

Magáról hogy írjak, nincsen erőm s időm reá, csak azt írhatom: igen tudós, vitéz, nagy tanácsú, nemzetéhez buzgó, vallásban nem babonás, képmutató s üldöző, mindent igen megbecsülő, nemes, adakozó, józan életu, az olyanokat és az igazmondókat szerető, részegest, hazugot, félénket gyűlölő, nagy és szép termetű, lelkű és ábrázatú, in summa: akkor magyar virtuosus és híres ember hozzá hasonló nem volt, sőt az én vékony ítéletem szerint Bethlen Gábortól fogva maig sem, – ha olyan országot és szerencsét nem bírt is, – sőt talám ezután sem léssen, noha az Isten titka és tárháza véghetetlen.

Miklós Bethlen

AUTOBIOGRAFIA

Arrivato nell'amata patria, come prima cosa andai a vedere mio padre. Chi poteva essermi giudice migliore, se non colui che, dopo aver tirato su il primogenito con tante spese e tristezze, ora lo rivedeva realizzato nelle sue speranze. C'è da dire che mio padre di me era sempre contentus. Il principe, i signori, l'alta nobiltà con me si mostravano cordiali, da una parte, credo, per rispetto verso mio padre, dall'altra, perché la novità attira sempre e tutti.

Tolsi il mantello ornato da nastri per indossare il vestito ungherese. Avevo scandalizzato troppo le dame a causa di questo o quell'altro mantello, e poi, in quei tempi, la mia testa era presa solo da Marte e non da Venere. Volevo non altro che l'esercito, e subito, con non poca avversione di mio padre, che mi avrebbe voluto a casa e sposato al più presto. Io, al contrario, non gli davo tregua perché mi preparasse e lasciasse arruolarmi accanto a Miklós Zrínyi, il più famoso cavaliere nobile ungherese di allora.

Questo grande uomo mi stimava oltre merito e, per quanto abbia potuto sperimentare in numerose occasioni, mi voleva anche molto bene. Ordinò di mettere a mia disposizione una decorosa casa dotata di tappezzeria nell'angolo del castello, mentre per i cavalli e per i miei servitori, invece, fece riservare un buon alloggio e abbondante biada in città, giacché secondo le sue regole, lui, la moglie e due o tre signori tra i più intimi o, altrimenti, un eccellente servitore tra i suoi preferiti e il prete personale, mangiavano in otto nella piccola sala da pranzo, essendoci un'altra tavola grande a disposizione dei miei signori nel salone grande. In quell'epoca, i miei connazionali non apprezzavano questa regola d'usanza tedesca, anche perché era stata la moglie tedesca ad introdurla dopo la morte della moglie ungherese, per questo il sovrano mangiava nel palazzo grande soltanto quando venivano molti ospiti d'alto e di nobile rango. Io sedevo alla sua tavola; quella volta eravamo in pochi a mangiare lì dentro: lui, sua moglie e un'altra signora, il signorino Pál Zichy, Vitnyédi, appena arrivato, Miklós Guzics, capitano di corte, il pater ed io. Poche portate, come si usava dai tedeschi, ma l'apparecchiatura lì dentro era davvero bella, da signori; nel palazzo grande, invece, si aveva un tavolone lungo, decoroso, di stile ungherese, anche perché il cortile era molto spazioso.

Non ho né forza né tempo di descriverlo, potrei affermare che era piuttosto colto, dava buoni consigli, era pieno di zelo verso la sua nazione, non superstizioso riguardo alla religione, non ipocrita o persecutore. Era uno che dava valore a tutto, era nobile, generoso, conduceva una vita sana, amava quelli simili a lui e i sinceri,

Szép őszi idő járván, majd mindennap vadászni jártunk, paripát adatott mindenkor alám. 18. novembris erdei disznókra menénk, ebéd után hintón, volt ugyan paripa is, Vitnyédi az első, én a hátulsó ülésben bal s ő jobbfelől ültünk csak hárman; egy fabulát beszélte, méltónak tartom leírni, nem tudván ő, hogy három óra múlva meghal, talám cygnea cantioja helyén volt. Az pedig ez: Egyszer egy embert az ördögök visznek volt; találkozik egy barátja szemben véle, kérdi: Hová mégis kenyeres? Nem megyek, hanem visznek. Kik s hova? Felelék az ördögök: Pokolba. Mond emez: Jaj szegény, ugyan rosszul vagy, kinél rosszabbul nem lehetnél. Felele: Rosszul bizony, de mégis lehetnék én ennél is rosszabbul. Melyre emez álmétkodva: Hogy lehetnél rosszabbul, hiszen a pokol mindennél rosszabb? Felele: Úgy vagy az, de most mégis visznek ők engemet noha pokolba, de a magok vállán, hátán, hogy már nyugszom addig; s hátha megnyergelnének, magokat is velem vitetnék, mégis úgyis csak azon pokolba mennék, hiszen rosszabbul volnék úgy ennél is. Applicia Magyarország s Erdélyre és a törökre, németre.

No, elmenénk vadászni. Ő maga levetvén a nagy bő csizmát, melyeket a telekes bocskorra is felvonhatott, puskával beméne, és szokása szerint csak egyedül búkálván, löve egy nagy erdei disznót, a gyalogok is lövének egyet a szálólónál, s vége lőn a vadászatnak. Kisereglénk a hintóhoz, az úr is, hogy immár hazamenjünk; estefelé is vala. Azonban odahozza a fátum egy Paka nevű jágert, ki mondá horvátul: én egy kant sebesíttem, mentem a vérin, ha utánamennék, elveszthetnök.

Az úr mindjárt mondá nekünk Zichyvel ketten, látván, hogy el akarunk menni véle: öcsém uraim, kegyelmetek csak maradjon itt; Vitnyédinek, Guzics kapitánynak: csak beszélgessen itt kegyelmetek öcsém uraimékkal, csak meglátom, mit mond ez a bolond, t. i. Paka, mindjárt visszajövök. Csak bocskorban lóra kapa, stucc kezében, Paka után nyargala; egy sabaudus, Majláni nevű ifjú gavalér, Guzics öccse inasa, még egy Angelo nevű kedves olasz inasa és a lovász nyargalának utána; mi ott a hintónál beszélgeténk. Egyszer csak hamar ihol nyargal Guzics, mondja a bátyjának: Hamar a hintót, oda az úr! -Menénk, amint a hintó nyargalhat, és osztán gyalog a sűrűbe befuték én, hát ott fekszik, még a balkezeben, amint tetszett, a pulzus gyengén vert, de szeme sem volt nyitva, sem szólott, csak meghala. Majláni így beszélte: hogy amint Paka után bément a disznó vérin az erdőbe, amíg ők a lovakat kötözték, csak hallják a jaj-szót; Paka szava volt. Majláni legelébb érkezék, hát Paka egy horgos fán, az úr arccal a földön, s a kan a hátán; ő hozzáló, elfut a kan, érkezik Guzics és Angelo, az úr felkél és mondja: rútol bánék vélem a disznó, de ihol egy fa (melyet csatákon is magával hordozott zsebébe), állítsatok a sebnek vérét véle, az arra igen jó. Eléggé próbálták véle, de híjába, csak elfolyt a vére, először ülni, azután hanyatt feküdni, végre csak megkelle halni, mert a fején három seb vala: egy balfelől a fülén feljül a feje csontján

odiava gli ubriacconi, i bugiardi, i paurosi. Di corporatura era grande, d'animo e di viso bello. In summa, a quei tempi non c'era un altro ungherese che gli somigliasse quanto a virtù e fama. Anzi, secondo la mia modesta opinione, tra l'epoca di Gábor Bethlen e i nostri giorni, non c'è stato un altro virtuoso e famoso come lui, – e anche senza possedere un paese o una fortuna simile – probabilmente non ci sarà nemmeno in futuro, pur essendo il mistero e la provvidenza di Dio infinite.

L'autunno era bello, andavamo a caccia quasi tutti i giorni, e ogni volta provvedeva perché avessi un cavallo. Il 18 novembre, dopo il pranzo, per andare a caccia di cinghiali avevamo preso la carrozza, nonostante avessimo con noi anche i cavalli. Nella carrozza eravamo solo in tre: Vitnyédi, seduto sul sedile davanti, io dietro a sinistra ed egli accanto a me a destra. Ci raccontò una favola e, se qui la riporto è per un'unica ragione: ancora non si sapeva che tre ore dopo avrebbe incontrato la morte. Forse era il suo *cygnea cantio*. La favola è la seguente: un giorno, i diavoli portarono via un uomo. Incrociato un amico, costui gli domanda: dove stai andando, amico? Mica vado, mi stanno portando. Ma chi è che ti porta e dove? Gli rispondono: i diavoli, e all'inferno. Allora costui: povero te, ti va proprio male, peggio di così non potresti stare. Egli risponde: è vero, mi va male, ma potrei pure stare peggio. Allora l'altro dice stupito: come? andare peggio? l'inferno non è già il peggio? Egli risponde: è vero, che ora mi stanno portando all'inferno, ma è altresì vero che mi portano in spalla, sulla schiena, e io, prima di arrivarci, posso riposarmi. Se mi mettessero le briglie e fossi io a doverli trasportare, andremmo lo stesso all'inferno ma starei peggio di adesso. Da applicare all'Ungheria e la Transilvania, ai turchi e ai tedeschi.

Stavamo andando, dunque, a caccia. Si era tolto da solo i grandi stivali larghi che andavano bene anche sopra le scarpe di tutti i giorni, e si addentrò nel bosco solo con un fucile. Lì, come d'abitudine, girava di soppiatto da solo e uccise un grande cinghiale. Siccome anche i cacciatori a piedi ne avevano ucciso uno vicino alla locanda, la partita di caccia si concluse. Insieme al sovrano ci affollammo intorno alla carrozza, pronti a tornare a casa, anche perché era già pomeriggio inoltrato. Il destino, invece, fece capitare di là un cacciatore di nome Paka, il quale ci disse in croato: ho ferito un cinghiale maschio, ho seguito la traccia del sangue, potremmo finirlo se gli andiamo dietro.

Il signore (cioè Zrínyi), vedendo che noi due, Zichy ed io, avremmo voluto accompagnarlo, ci disse subito: signori fratelli, le Vostre Grazie rimangano pure qui; a Vitnyédi e al capitano Guzics invece: fate pure due chiacchiere con i signori fratelli, io vado a vedere di che cosa sta parlando questo scemo, in altre parole, questo Paka, poi torno subito. Montato a cavallo, parti al galoppo dietro Paka, con ai piedi solo le scarpe, in mano solo il fucile; un giovane cavaliere savoiaro di nome Majláni, l'aiutante di Guzics, e ancora un altro aiutante italiano di nome

ment csak, és a kannak agyara a homloka felé szakasztotta rútol a feje bőrit; más ugyan a bal fülen alól az orcáján, a szeme felé, rútol szakasztás; de ez kettő semmi, hanem harmadik jobbfelől a fülen alól a nyaka csigájánál ment bé s elé a torka felé ment és a nyakra járó minden inakat kettészakasztotta; az ölte meg, a vére elmenvén; volt a kezén valami kis körmöcslés, de az semmisem volt. Rettenetes sírás lón az erdőben, a legalábbvaló, csak a gyermek is siratta. Azt akarják vala, hogy én vigyem a hírit a feleségének, de én, mint új esméretlen ember, elvetém magamról Zichy Pálra. Fogók a testet, és amely kétfelől eresztős hintóban kimentünk volt, abból az üléseket kihányván, abban nyújtóztatók, és én az ablakban ülék és hazáig fejét, mellét tartottam. Otthon feje bársony dolmányba öltöztették és osztán eresztették a feleségét hozzája, aki eszén sem volt búvában. Így lón vége Zrinyi Miklósnak; csuda, olyan vitéz sem lőtt, sem vágott a kanhoz, stucc, spádély lévén nála.

1705-1715

Angelo, una persona a lui cara, insieme allo stalliere lo seguirono al galoppo, mentre noi rimanemmo a chiacchierare presso la carrozza. D'un tratto, ecco che appare Guzics al galoppo e dice al fratello: presto, la carrozza, il signore è morto! Corremmo alla massima velocità che una carrozza possa raggiungere e, arrivati lì, io entrai nel bosco correndo a piedi, ed ecco egli giaceva lì; il polso della mano sinistra sembrava battere, anche se debolmente, non apriva più nemmeno gli occhi e, senza emettere una parola, morì. Majláni ci raccontò i fatti così: il signore era appena entrato nel bosco dietro Paka, per seguire le tracce di sangue del cinghiale, quando essi, che stavano legando i cavalli, udirono soltanto la parola: ahi. Era la voce di Paka. Il primo ad arrivar lì fu Majláni, ed ecco Paka in cima ad un albero fronzuto, il signore con la faccia a terra, il cinghiale sopra la sua schiena; egli spara, il cinghiale fugge, arriva Guzics assieme ad Angelo, il signore si tira su e dice: il cinghiale mi ha trattato da bestia, ma prendi questo pezzo di legno (lo portava nella tasca persino nelle battaglie), usatelo per arrestare il sangue, per quello fa molto bene. Ci provarono a lungo ma fu inutile, continuava a perdere sangue, lo misero a sedere, poi adagiato sulla schiena, alla fine dovette morire a causa delle tre ferite che aveva sul capo. Una sopra l'orecchio a sinistra, dove la zanna del cinghiale aveva sfiorato l'osso del cranio con un taglio terribile sulla pelle in direzione della fronte, la seconda sotto l'orecchio sinistro, attraversava il viso verso l'occhio. Queste due ferite non erano niente in confronto alla terza, dove la zanna aveva trapassato la vertebra del collo sotto l'orecchio destro, verso la gola, strappando tutti i tendini del collo. Morì per aver perso troppo sangue. Aveva anche un graffio sulla mano, ma niente d'importante. Nel bosco ci fu un terribile pianto. Singhiozzava anche il ragazzino più piccolo. Volevano che fossi io a portare la notizia a sua moglie ma, essendo io l'ultimo venuto e poco conosciuto, feci incaricare Pál Zichy. Prendemmo e adagiammo il suo corpo nella carrozza coperta a due porte, dopo averne tolto i sedili. Io, seduto accanto al finestrino, gli tenni la testa e il petto fino all'arrivo a casa. Lì fu vestito di un dolman di velluto bianco e solo dopo permisero a sua moglie di vederlo. Lei era fuori di sé dalla tristezza. Così avvenne la morte di Miklós Zrínyi, un cavaliere che, pur avendo fucile e spada con sé, non li usò né per sparare né per colpire il cinghiale.

1705-1715